

**Frå
prosjekt
til
organisasjon**

Eg begynte å arbeide med planar om eit seterprosjekt allereie tidleg på 1990-talet. Med tilskotet til setring som kom i 1989 var seterdrifta for første gong synleg i landbrukspolitikken.

Det var ei tid der idear om satsing på lokal foredling dukka opp, og det var naturleg å tenkje på kva stølane og seterkulturen kunne by på. Dessutan var det ei tid da planar om senter for mangt og mykje kom fram, og dermed var ideen om eit nasjonalt prosjekt for seterkulturen fødd, fortel Åshild Dale.

Vågå 20.mars 1999: Fv. Jorunn Hagen, Tretten, Jostein Sande, Norddal og Marit Hoel, Molde/Sunddal var saman med Anne Ulsaker Bækken, Hemsedal og Ole G. Hertenberg (Landbruks-samvirket) det første styret i Norsk seterkultur.

Åshild Dale hadde ideen og var initiativtakar til prosjektet som førte fram til organiseringa av Norsk seterkultur. Foto: Ole G. Hertenberg.

Allereie i 1991 var eg i sving med å få finansiert eit slikt prosjekt, søknader gjekk til både sentrale og regionale aktørar, og det var sjølsagt også kontakt med organisasjonane i landbruket. Eg hadde sentrale verv og engasjement i landbrukspolitikken den tida, så det låg til rette for å arbeide med dette. Blant anna fekk eg mange nyttige kontaktar i gruppa som Landbruksdepartementet sette i sving for å etablere Norsk Gardsmat, og som ein slags pioner vart det også ymse internasjonale oppdrag – der eg fekk nye kontaktar. Etterkvart dukka det opp større og mindre regionale seterprosjekt, og dermed vart det også ein viss konkurranse om dei offentlege kronene. Enden på dette arbeidet vart i allefall at daverande Statens Landbruksbank peika ut "Prosjekt senter for seterkultur" som det nasjonale prosjektet, eit prosjekt som i utgangspunktet hadde mål om både å utvikle eit kompetansesenter og ein interesseorganisasjon for seterkulturen og seterdrifta. Og i 1997 kom det toårige prosjektet i gang, med eit breitt samansett styre, rådgjevande prosjektgruppe og prosjektleiari. - Forprosjektet kravde mykje, det var omfattande arbeid med å organisere alt dette, men det var mykje entusiasme rundt

Norsk seterkultur var aktivt med på fleire arrangement gjennom Fjellåret 2002. Her NSKs delegasjon på konferansen "Fjellenes kvinner" på Røros: Frå venstre Ingrid Arneng, Marit Hoel, Åshild Dale, Viviane Hoveka og Jostein Sande.

om, og dermed kjekt å få det til, seier Åshild Dale i Norddal, som altså starta den organiseringa som no kan feire 20-årsjubileum.

To års prosjektarbeid

Tor Magnus Hansen frå Vingelen var leiar i styret for prosjektet, vidare var desse med: Torhild Svisdal Mjøen, forsøksringleiar i Oppdal, Karoline Daugstad, forskar /Senter for bygdeforskning, Ole G. Hertenberg, informasjonssjef i Landsbrukssamvirket, Åshild Dale og Jostein Sande, seterbrukarar og initiativtakarar. Tove Lofthus var tilsett som prosjektleiari. I tillegg var det ei prosjektgruppe med representantar frå bl.a. faglaga i landbruket, Norsk Kulturarv, Møreforskning, Norges Bondekvinneforbund, Norges Bondelag, Norges Bondelag, Norsk senter for økologisk landbruk og Møre og Romsdal fylkeskommune.

Styret etter årsmøtet i Vingelen i 2004: Gjermund Stormoen (Tine), Jostein Sande, Sissel Dahle Lie, Kjersti Reksen og Odd Arne Espeland.

Styret i NSK etter årsmøtet i 2006: Geir Grosberg, framfor styremedlemmene Odd Arne Espeland, Stein Brubæk og Oddveig Eggen. Gjermund Stormoen var ikkje tilstades da biletet vart teke.

Interesserte tilhøyrarar: Reidun Skånsar, Anne Lise Søndrol, Trine Lilleslåtten og Bjørg Brataker.

til organisasjon

*Nokre glimt
frå NSK
sine første 20 år.*

Koordinering og samarbeid

I første utgåva av Seterbrukaren i februar 1998 heiter det at setra er i vinden, og det vart vist til krava om dyr på beite, fokuset på økologisk drift, småskala foredling og turisme. "Gamal lærdom, nye stiar". Sentralt i prosjektet var også kvinneperspektivet, "kvinner har i alle tider vore hovudaktørane på setra". Men mykje av seterhistoria har likevel vore skreive av menn, om menn og for menn. Målsettingane om kompetansesenter og interesseorganisasjon flaut på ein måte i hop alt frå starten. "Den konkrete kunnskapen vil alltid vera ute i dei enkelte seter- og fagmiljø", og det blir uttrykt at ein såg for seg eit nettverk for "samsnaking og fagleg utbytte". Heilt frå starten vart Seterbrukaren nytta til å presentere andre stølsprosjekt (lokale, regionale), aktive seterbrukarar, fagartiklar – og å gjera kjent arrangement av interesse og verdi for seterkulturen.

I august 1998 var det fagkonferanse på prestegarden i Norddal, der prosjektet hadde kontorstad, med seterbrukarar, forskarar og representantar for bl.a. Tine, Landbruksbanken, Landbrukssamvirket, Næringsmiddeltilsynet og Landbruksdepartementet. Departementet sitt prosjekt Norsk Gardsmat, starta våren 1997, vart presentert, eit konsept som produsentane skulle overta same hausten. Åshild Dale var også med i prosjektstyret for Norsk Gardsmat, så samarbeidet fall naturleg. Same hausten samarbeidde prosjektet med Musea i Nord-Østerdalen om eit seminar på Tynset med fokus bl.a. på setertradisjonar og turisme.

Frå initiativtakarane var det jobba intenst for å få landbrukssamvirket med

Norsk seterkultur var med på demonstrasjonen i Oslo i mai 2012. Frå venstre: Bjørn Karsten Ulberg, Katharina Sparstad, Svein Løken, Nanfrid Røysland, Marit Skjelstad og Odd Arne Espeland.

på laget, og det lukkast - så heilt sidan prosjektperioden har landbrukssamvirket vore representert i styret. I desember 1998 skreiv Ole G. Hertenberg ein engasjert artikkel i Seterbrukaren, der han bl.a. konkluderte med at "aller viktigst er oppbyggingen av interesseorganisasjonen. Uten en sterk organisasjon bestående av både aktive og passive seterbrukere, kommer man ingen vei"! Og det å bygge ein slagkraftig organisasjon er det ein no har dreve med i over 20 år.

Skipa på Klones i Vågå 20. mars 1999

Allereie frå 1998 var det muleg å teikne seg som medlem, men den formelle skipinga av

interesseorganisasjonen Norsk seterkultur (NSK) skjedde først 20. mars 1999. Den tradisjonsrike landbruksskulen Klones i Vågå var arenaen, der deltakarar frå seks fylke samla seg til fagleg påfyll, kulturelle innslag, besøk på garden Valbjør – og altså stiftingsmøte. Vedtekter kom på plass og styre vart valt: Jostein Sande, Norddal, leiar, Jorunn Hagen, Tretten, nestleiar, Marit Hoel, Molde/Sunndal, Anne Ulsaker Bækken, Hemsedal – varamedlemar Pål Aukrust, Os i Østerdalen, Ingrid Arneng, Vestre Slidre, Kari Garmager, Folldal.

Framhald side 10

Frå årsmøte og fagsamling i Sigdal. Bjørn Karsten Ulberg viser rundt i fjøset på Grøset seter.

Frå årsmøtet i 2013, på gardsbesøk hjå Gro Hommo i Vinje i Telemark.

Styret i Norsk seterkultur i 2011: F.v. Marit Skjelstad, Bjørn Karsten Ulberg, Katharina Sparstad, Odd Arne Espeland og Siv Beate Eggen.

Frå prosjekt til organisasjon

Framhald frå side 7

Sidan har mange hatt tillitsverv i NSK, og leiarar har vore: Jostein Sande 1999-2006, Geir Grosberg 2006-2007, Stein Brubæk 2007-2009, Mari Søbstad Amundsen 2009-2011, Katharina Sparstad 2011-2014 og Hans Bondal frå 2014. Den årlege fagsamlinga og årsmøtet har vore arrangert på Merket (Nord-Aurdal, Valdres), Dovre, Oppdal, Øyer, Vingelen, Oslo, Sigdal, Brekken (Røros), Espedalen (Sør-Fron), Stjørdal, Halne Fjellstugu, Hardangervidda (Eidfjord), Brøttum (Ringsaker), Røros, Fagernes, Bø i Telemark, Skjetlein (Trondheim), Gardermoen, Dombås, Brimi sæter (Lom) og Gol. Med årets samling på Sogn Jord- og hagebruksskule i Aurland er på ein måte ”ringen slutta”, vi er attende på ein landbruksskule med aktiv stølsdrift!

Samarbeid, fagleg påfyll og inspirasjon

Seterbrukaren og nettsida www.seterkultur.no (i funksjon sidan vinteren 2000) har presentert ei rekkje fagartiklar og omtalar av praktisk seterdrift. Det siste omfattar også reportasjar frå Sverige, Sveits, Austerrike og Italia. NSK var med i arbeidet med å utvikle ein nettbasert Seterveileder, og fekk i oppdrag å vidareføre og oppdatere denne. (Den ligg på www.seterkultur.no). Åleine og i samarbeid med bl.a. Norges Vel, FMLA i fleire fylke, Norsk Gardsost, NIBIO og Hanen har NSK arrangert ei rekkje seminar og konferansar. Mest deltakarar samla konferansen på Fagernes i mai 2012. Organisasjonen var også engasjert i Fjellåret 2002 og Friluftsåret 2005. Internasjonalt har NSK hatt jamn kontakt og samarbeid med svenske fäbods-brukarar, og medlemskap i Euromontana har innebore representasjon på større internasjonale arrangement. Deltaking i fleire prosjekt, bl.a. interreg-prosjekt, må også nemnast.

Bladet og nettsida har sjølv sagt vore bruka som ledd i organisasjonsarbeidet, men mest for å inspirere til å satse på stølsdrifta. Det har naturleg vore ein del historisk stoff, men mest omtalar av framtidretta arrangement og prosjekt, og ikkje minst seterreportasjar som viser mulegheitene og dei gode eksempla. Eit tilbakeblikk i Seterbrukaren viser at mange har vore innom seminar og konferansar i regi av NSK på vegen mot utvikling av setrene sine. NSK har også vore ein formidlar av kunnskap og kompetanse i det daglege arbeidet, sendt spørsmål og utfordringar vidare til institusjonar og fagfolk som har stilt opp.

Politikk

Det er i første rekkje dei små og mellomstore mjølkeproduksjonsbruka som setrar, som treng setra! Såleis har det vore ei sentral oppgåve for NSK å kjempe for rammevilkåra for denne delen av landbruket. - Det har vore mykje positiv fokus på beitebruk, biologisk mangfald og kulturlandskap, matvarekvalitet og lokal foredling gjennom desse 20 åra. Mykje bra har skjedd! Men samstundes har det vore ei kontinuerleg strukturrasjonalisering og nedlegging av gardsbruk med mjølkeproduksjon, og i takt med det har seterdrifta naturlegvis gått attende. NSK-styret har sett det som ei hovudoppgåve å påverke politikarane. Organisasjonen har årleg hatt møte med Bondelaget og Småbrukarlaget, levert innspel til jordbruksforhandlingane, og også hatt fleire møte med Landbruks- og mat departementet. Da LMD flytta setertilskotet til den nyoppretta ordninga med regionale miljøprogram (RMP) vart leiaren i NSK henta til Oslo for å kome med innspel i utforminga av instruksen til fylkesmennene. Norsk seterkultur har vore teke på alvor!

Frå NSK-standen på Dyrsku'n i Seljord. Eli og Per Sæther i aksjon.

På Euromontana-konferanse i Bilbao. Over: Siv Beate Eggen ved presentasjonen av NSK. Under: Katharina Sparstad på podiet under konferansen.

Selskapet for Norges Vel delte ut Seterprisen i åra 2001 til 2006. Norsk seterkultur tok opp att Seterprisen i 2017, og første prisvinnar var Brimi sæter i Lom ved Hans og Ola Brimi.

Hans Bondal deler ut Seterprisen 2018 til Stølsnettverket i Hallingdal ved Anne Lise Søndrol, Fagerdalen støl, Trine Lilleslåten, Jakobs plass, Åse Liv Hamarsbøen, Hamarsbøen seter. Kjersti Stenberg, Prestholt geitestøl og Kari Nedremyr, Nedremyrstølen. Foto: Katharina Sparstad.

Vil berge seter-kulturen

Norge har fått sitt «Senter for seterkultur». Medlemsorganisasjonen har som mål å styrkje aktiv seterdrift. Initiativtakar er Åshild Dale frå Norddal.

Sindre Mørkedal
Frilansjournalist

Talet på gardsbruk som driv aktiv setring har gått dramatisk tilbake. Før siste krig nytta nær 30.000 bruk ressursane på norske setrar. I dag er talet om lag 2.500. Og nedgangen held fram. Denne utviklinga vil Senter for seterkultur stoppe, i følgje Åshild Dale.

Snart er det for seint

- Eg trur vi alle har gode kjensler for setra. Bruk og beiting gjennom generasjonar har gjort setrane unike som matfat for dyra, som produksjonstad, møteplass og kulturlandskap. Likevel opplever vi at setra er trua. Bøndene har funne seg andre driftsformer, landskapet gror att, sela forfell og hyttegrender et seg utover. Enno har vi mange vakre setrar, enno har vi kvinner som sommarstid var budeier på setra. Det er no vi må handle, det er no vi må lære, seier Åshild Dale.

Arbeidet med å skape «Senter for seterkultur» har pågått i fleire år. No er organisasjonen endeleg klar. Landbruksbanken og Norsk Kulturråd er hovudbidragsytarar. Prosjektet er rekna å koste vel ein million kroner dei første to åra. I juni tek Tove Lofthus til som

VIL STOPPE SETER-NEDLEGGING:
Åshild Dale er initiativtakar til «Senter for seterkultur». Medlemsorganisasjonen skal styrkje seterbruken og tryggje aktive seterbrukarar sine interesser over heile Norge.

prosjektleiar. Ho skal halde til i gamle prestegarden i Norddal.

Tradisjon og økologi

- *Kvifor er Norddal valt som sete for prosjektleiar?*

- Det har nok samanheng med Herdalsetra og aktiviteten der. Det er likevel grunn til å understreke at denne organisasjonen arbeider for seterkulturen over heile landet. Prosjektleiar skal etter kvart skaffe seg oversikt over kva stoda er for dei ulike setrane i dei ulike kommunane over heile landet, opplyser Dale.

Herdalsetra er blitt ei av våre mest aktive setrar. Stølen med 300 år gamal ubrotten tradisjon har om lag 450 geiter pluss kyr, sauer og hestar på beite. Produksjon av

geiteost, karamellar, rømmegraut samt utleige av hytter og sel har ført til at mange turistar tek vegen hit.

- *Er det Herdal-modellen de vil presentere for andre setrar?*

- Nei. Det er svært viktig at aktive seterbrukarar veit kva dei vil med setra si. Senter for seterkultur vil formidle kunnskap om tradisjon, økologi, småskala-produksjon, ressursar, reiseliv og anna. Fram for alt vil vi ha aktive setrar med dyr og folk. Herdalsetra er berre eit eksempel, slår initiativtakaren fast.

Ei rekke nasjonale organisasjonar støttar prosjektet. Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norsk sau- og geitagslag og Norges Bondekvinnelag er berre nokre av desse.